

Received 02.05.2021	Research Article	JOTS
Accepted 25.05.2021		5/2
Published 24.07.2021		2021: 311-358

Seçili Anlam Alanındaki Kök Dal Biçimlere Ulaşmada Yeni Bir Yöntem Denemesi

Attempting a New Method to Obtain Root Allomorphs on a Selected Area of Meaning

Deniz DEMİRYAKAN*

Istanbul/Turkey

E-mail: demiryakan@hotmail.com

The word roots, bearing the traces of the age of the formation of languages and language families, are structures that were initially monosyllabic in all languages. Although the meeting of these monosyllabic structures with writing is at different conditions and times for each language, the different utterances (root allomorph) of these monosyllabic structures occurred long before writing. In these periods when linguistic productivity was limited, naming the same information with different utterances brought along root allomorphs, all born from the same basic root. It is also the purpose of the article to determine these root and branch forms in a functional way. Contrary to traditional methods, in this article, it is tried to reach the purpose by searching the source dictionary with twelve single and double syllable bases, seven pre-sound entries within the scope of the selected meaning area.

Key Words: root, root allomorph, root etymons, cognates.

* ORCID ID: 0000-0002-3565-3314.

0. Giriş

Dillerin ve dil ailelerinin oluşma çağlarının izlerini taşıyan sözcük kökleri, başlangıçta bütün dillerde tek heceli olan yapılardır. Bu tek heceli yapıların yazı ile buluşması her dil için farklı koşullarda ve zamanlarda olsa da söz konusu tek heceli yapıların değişik söyleyişleri (kök dal biçimleri) yazıdan çok önce oluşmuştur. Dilsel üretkenliğin sınırlı olduğu bu dönemlerde aynı bilginin değişik söyleyişlerle adlandırılması, hepsi aynı temel kökten doğan kök dal biçimleri de beraberinde getirmiştir. Sözcük kök ve gövdelerinin farklı nedenlerle oluşan bu kök dal biçimleriyle ilgili çalışma sayısı az olmakla birlikte bu çalışmaların bulguları sınırlı sayıda veri içermektedir. Bu sınırlılığa neden olan temel etkense, çalışmaların sözcük kök ve gövdelerine yalnızca biçimsel açıdan yaklaşma eğilimi nedeniyle kök dal biçimlere ulaşma sürecinde anlamın dışlanmasıyla ilgilidir. Diğer bir durum da sözcük kök veya gövdesine biçimsel açıdan yaklaşıldığında sözcükteki herhangi bir ses değişiminin kanıtlanmış (veya saptanmış) ses denklikleri çerçevesinde bir dağılım göstermesi gerektiği düşüncesidir. Her sesin her sesle nöbetleşebileceği varsayımından hareketle sözcük kök ve gövdelerine yaklaşıldığında kök ve gövdelere ait olan kök dal biçimlerin beklenenden çok daha fazla olduğu bu çalışma özelinde örneklendirilmiştir. Doğası gereği karmaşık olan bu sürecin etkin ve işlevsel bir biçimde betimlenebilmesi için sözcük kök veya gövdesinin kök dal biçimlerinin sözcük kök boyutunun da altına inilerek, anlamın odakta olması koşuluyla incelenmesi zorunludur. Bu nedenle, çalışmada, seçili anlam alanı çerçevesinde tekli ve ikili toplam on iki hece tabanı, yedi önses girişi ile kaynak sözlükte tarama yapılmıştır. Tarama sonrasında elde edilen verilerinin işlevsel bir biçimde aktarılabilmesi için sürecin işleyişini ve yöntemini anlatan bir dizi açıklama ikinci başlık altında verilmeden önce aşağıda, *kök dal biçim terimine* genel hatlarıyla değinilmiştir.

1. Kök Dal Biçim (Root Allomorphs) Terimi

Kök dal biçim terimiyle ilgili açıklama yapılmadan önce söz konusu terimi oluşturan sözcüklere, bazı tematik sözlüklerden hareketle değinmek yararlı olacaktır:

Bunlardan ilki, *kök* (root) terimidir.

Kök Sözcükler (Roots)

Kökler, dillerin ve dil ailelerinin oluşma çağlarından kalma ve çoğu, bütün dillerde tek heceli olan yapılardır. Söz köklerindeki söz-varlık ilişkisi nedensiz (arbitrary, nonpredictable) bir ilişki olmasına karşılık, çeşitli türetme yolları ve anlam değiştirmeleriyle kurulan önceki bilgi-sonraki bilgi veya alt bilgi-üst bilgi adlandırmaları, yansıma sözcükler gibi, nedenli (non-arbitrary, predictable) adlandırmalardır (Karaağaç, 2011: 719).

kök (Alm. Wurzel; Fr. racine; İng. root): Kelimelerin bütün yapım ve çekim eklerini çıkardıktan sonra ayrılamayan ve esas (temel) anlamı taşıyan bölümü: *ye-*, *sor-*, *kış*, *el* (< *elig*), *al-*, *dur-*, *yol*, *ver-* vb. (Korkmaz, 1992: 104).

kök (root) biçimbilim: Bir sözcükbiçimde bütün çekimsel ve türetimsel parçalar çıktıktan sonra kalan bölüm; örn. *ev*, *su*, *al*, *gel*. Bu anlamda kök, sözlükbirimin parçalanamaz, en küçük biçimidir (İmer et al., 2011: 182).

kök (Alm. wurzel, Fr. racine, İng. root): Bir sözcük ailesinin çeşitli biçimlerinde yer alan, tarihsel dilbilimin, değişik türevleri açıklamak için yararlandığı, çoğu kez gövdeyle özdeşleşen, sözcükten dilbilgisi ve yapım öğeleri çıkarılarak elde edilen bölüm. Bu kavram daha çok artsüremli dilbilimde kullanılır ve değişik gerçekleştirmeleri olan, belli bir kavramı anlatan soyut bir biçim olarak görülür. Ne var ki, birçok dilbilimcinin bu terime köken anlamı verdiği de bir gerçektir. bk. *köken* (Vardar, 2002: 138).

dal (allo-) terimiyle ilgili tanımlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

dal (allo-): Dildeki birliğin kimliğini etkilemeyen, anlam veya görev değişikliğine yol açmayan, fark edilir her bir değişikliğe gönderme yapmak için kullanılan bir terimdir. Dil biriminin biçimindeki değişiklik, birimin anlamı açısından ayırıcı değildir, yani anlamdaki hiçbir değişiklik ile ilgili değildir. Ses, biçim, anlam ve yapıların dal biçimleri vardır ve bu dal biçimlerin bütünü, ses birimi, biçim birimi veya anlam birimlerini oluşturur; dal sesler (allophones), ses biriminin (phonem); dal biçimler (allomorphs), biçim biriminin (morphem); dal anlamlar (allosemes), anlam biriminin; dal titremler (allotone), titrem biriminin (intonem) sınırlarını çizerek alanlarını belirlerler. Böylece dilin bireysel veya bölgesel değişkenleri, tek ve ortak bir alanda buluşarak, iletişimi mümkün kılarlar. krş. değişken, dal ses, dal biçim, dal anlam (Karaağaç, 2011: 256).

altbirim(cik) (allo-) sesbilim, biçimbirim: Bir dil biriminin değişkesi; özellikle sesbilim ve biçimbilimde kullanılır, örneğin ölçünlü Türkçede *ekmek* sözcüğündeki kapalı [é] ve *sen* sözcüğündeki açık [e] sesleri, /e/ sesbiriminin altbiçimbirimcikleridir; [-ler] ve [-lar] altbirimleri Türkçe çoğulluk biçimbirimi {-lar}'ın altbirimleridir (İmer vd., 2011: 23).

Biçimbirim (morpheme) ile ilgili tematik sözlüklerdeki bazı tanımlamalar ise şöyledir:

biçim birimi (morpheme): Dillerin tamamen saymaca olan ses birimleri, anlam değıştirici olmalarına karşılık, anlam taşıyıcı değildirlir. Anlamı olan, anlam değıştirici veya anlam birleştirici olan ses veya ses demeti, biçim birimidir (Karaağaç, 2011: 193).

morfem (Alm. morphem; Fr. morpheme, İng. morpheme): Dilde daha küçük parçalara ayırlamayan anlamlı en küçük birim. oyuncu-luğ-umuz-un baş-ar-ı-sı; gül-üş-me-ler-den; süt, balık, al, kan vb. (Korkmaz, 1992: 110).

biçimbirim (morpheme) biçimbilim Dilde anlamlı en küçük birim; örn. Kitap, masa, gözlük/kitaplar, masalar, gözlükler tümü de tek tek sözcükler olmakla birlikte çoğul eki alan ikinci kümedeki sözcükler iki biçimbirimden oluşurlar: kitap + çoğul → kitaplar. Biçimbirimler bağımlı ve bağımsız olmak üzere iki kümeye ayrılır. Yukarıdaki örneklerde kitap, masa, gözlük bağımsız biçimbirimlerdir, {-lAr} çoğul eki bağımlı biçimbirimdir. Biçimbirimleri oluşturan altbirimlere biçimbirimcik denir; örneğin {+lAr} çoğul biçimbirimi {-lAr}'ın, -(n)in, -(n)ün, (n) un, ~(n)n tamlayan biçimbirimi {-(n)In}'ın biçimbirimcikleri'dir. Bu anlamda biçimbirimler bu altbirimlerden oluşan bir soyutlamadır (İmer et al., 2011: 53).

biçimbirim (Alm. morphem, Fr. morpheme, İng. morpheme): 1. Anlambirimimin sözlükbirime karşıt olarak, dilbilgisini ilgilendiren türü. 2. En küçük anlamlı birim, en küçük gösterge. Amerikalı dilbilimciler biçimbirim terimini ikinci anlamda kullanırlar. L. Bloomfield'de biçimbirim en küçük dilsel birimdir ve iki tür kapsar: Bağımsız biçimbirim tek başına sözcce oluşturabilir; bağımlı biçimbirimse hiçbir zaman tek başına gerçekleşemez ve sözcce oluşturamaz (Vardar, 2002: 42).

kök dal biçim (rooth allomorph; bazı sözlüklerdeki en yakın terim: allomorph) terimini oluşturan sözcükler, terimsel kullanımları açısından yukarıda tek tek açıklanmıştır. Söz konusu terimin tanımı ise yine aynı tematik sözlükler kanalıyla şu biçimde aktarılabilir:

Kardeş Kökler [Kök Dal Biçim] (rooth etymons, cognates, rooth allomorphes)

Dillerin söz türetme düzeneği gelişmeden ve diller yazıyla buluşmadan önce, aynı söz kökünün farklı söyleyişleri, komşu bilgileri adlandırmak için kullanılmıştır. Bu yüzden, söz kökleri, dillerin sözlüklerinde, eski şiveler arası bölgesel alıntıları ifade eden dal biçimleriyle birlikte yer alırlar ki bunlara kardeş kökler denir. Dil biliminde ve bilhassa da dil tarihi çalışmalarında, bir ortak dil, kök dil, ata dil (*common language, proto-language, ancestor language, parent language*) ve bir ilk biçim, eski biçim, asli biçim (*main form, ancestral form, protomorpheme, archaic morpheme*) sürekli gündemdedir. Dil ile yazı ilişkisi oldukça yeni devirlerde başladığı için, dile ait olan *ilk ses, asli ses, kök ses* ile *ilk biçim, asli biçim, kök biçim* terimlerinden, gerçek anlamda bir *ilk, asli* ve *kök ses* veya *biçim*'i değil,

yazıya geçirilmiş en eski ses veya biçimi anlamak gerekmektedir; çünkü dil nasıl ki insanı tarihsel bir varlık durumuna getirmişse, dilin kendisini de kalıcı kılıp tarihselleştiren şey, yazıdır. Bu yüzden dil tarihi ile yazı tarihi iç içedir. En eski yazılı biçimlere dayanarak, bir dilin yazıdan önceki biçimlerini arama yöntemleri geliştirilmiş, dil tarihini, kendisinden çok daha genç olan yazının tarihinden binlerce yıl öncelere taşıma çalışmaları yapılmıştır. Yeniden kurma (*reconstruction*) veya iç ihya (*internal reconstruction*) yoluyla bir dilin tarih öncesine doğru yol almak, bir ölçüde mümkündür; fakat burada da genel ses biliminin işaret ettiği bir tuzağın varlığı söz konusudur. Bu tuzak, dilcilerin ‘Eğer belirli bir ses birimi değişmesi meydana geliyorsa, bunun tersi de olabilir’ veya ‘Ses değişimi ile kaybolan ses ve biçimlerin, kısa bir süre sonra, başka bir ses değişimiyle tekrar ortaya çıkması’ biçiminde sık sık ifade ettikleri gibi, dil hareketlerinin iki yönlü olabilmeleridir.

Görüldüğü gibi, bugün dilcilikte ilk, asli veya kök biçim ifadesinden anlamamız gereken, kayıtlı en eski biçim olmalıdır, yoksa bir dil unsurunun gerçekten ilk, asli, kök biçimini yakalamak, dil ile yazı arasındaki yaş farkı yüzünden, asla mümkün değildir. Dili kalıcı kılan, onu tarihsel bir varlık haline getiren, yazıdır. Bir dilin tarihi, o dilin yazı tarihiyle iç içedir. Kökler, dillerin ve dil ailelerinin oluşma çağlarından kalma ve çoğu, bütün dillerde tek heceli olan yapılardır. Bilindiği gibi, dillerin eski yapıları ancak yazı ile izlenebilmektedir; oysa resmin yazılaşması ve yazının dil ile buluşması, dillerin oluşum süreçlerine oranla, oldukça yeni olgulardır. Dillerin yazı ile buluşma tarihi, her dil için farklı olmuştur; fakat diller yazı ile buluştuklarında, kök yapılarında değişmeler, köklerin değişik söyleyişlerle ortaya çıkmış dal biçimleri çoktan oluşmuştu.

Kısacası, dillerin söz türetme düzenekleri gelişmeden önce, bir tür şiveler arası alıntıları ifade eden bu dal biçimlerin komşu bilgileri adlandırmak için kullanıldıklarını görmekteyiz. Böylece söz kökleri, dillerin sözlüklerinde, eski şiveler arası alıntıları ifade eden dal biçimleriyle birlikte yer alırlar. Bunlar kök dal biçimlerdir:

GT aş ‘yemek’ ~ yal ‘etoburların yiyeceği’; GT çış ‘çiş, sidik’ ~ işe- ‘çiş yapmak’ ~ kaşan- ‘(at) işemek’; GT kañ ‘baba’ ~ kañ, kagan ‘kağan’ ~ aga ‘büyük’ ~ apa, aba ‘baba; abla’; GT abı- ‘örtmek’ ~ aban- ‘abanmak, kapanmak’ ~ avun- ‘avunmak’ ~ yap- ‘kapamak, örtmek; etmek, eylemek’ ~ yapağı ‘yapağı’ ~ yaprak ‘yaprak’ ~ kapa- ‘kapamak’ ~ kapak ‘kapak’ ~ kaba ‘kaba, kalın; kaba dokunmuş kumaş’ ~ kebe ‘örtü’ ~ kebit ‘büfe’ ~ abaktı ‘hapisane’ ~ kepenek ‘kepenek’ ~ aban- ‘abanmak’ ~ avun- ‘avunmak’ ~ avut- ‘avutmak’ ~ ubıt ‘edep’ ~ ut ‘edep’ ~

utan- ‘utanmak’ ~ *uyal-* ‘utanmak’ ~ *kapa-* ‘kapamak’; GT *ad* ‘ad’ ~ *adin* ‘başka, ayrı’ ~ *ayır-* ‘ayırarak’ ~ *tat* ‘yabancı’ ~ *yad* ‘yabancı’ ~ *kayır-* ‘ayırarak, kayırmak’ ~ *kañır-* ‘ayırarak, kayırmak’ ~ *kadak* ‘ayak’ ~ *kadakra-* ‘peşinden gitmek’ ~ *adak* ‘ayak’ ~ *ayak* ‘ayak’ ~ *yadagin* > *yayan* ‘ayak ile’; GT *ob*, *oba* ‘parça’ ~ *og-* ‘oğmak’ ~ *opra-* ‘yıpranmak’ ~ *obruk* ‘çukur, dere’ ~ *yıpran-* ‘yıpranmak’ ~ *epri-* ‘yıpranmak’ ~ *doğra-* ‘doğramak’ ~ *avk-* ‘ufalamak’ ~ *abuşka* ‘yaşlı’ ~ *uşak* ‘ufak, uşak’ ~ *ufak* ‘ufak’ ~ *uğur* ‘yol’ ~ *çığır* ‘yol’ ~ *tıkır* ‘yol’ ~ *hırsız* ‘hırsız’; GT *yük-* ‘yığmak’ ~ *yükme-* ‘yığın, tomar’ ~ *yok* ‘çok’ ~ *yokuş* ‘yokuş’ ~ *yığ-* ‘yığmak’ ~ *yoğun* ‘yoğun’ ~ *çok* ‘çok’ ~ *yüksek* ‘yükarı’ ~ *yukarı* ‘yüksek’ ~ *ökli-* ‘çoğaltmak’ ~ *öküş* ‘çok’ ~ *tomar* ‘tomar’ ~ *tüg-* ‘toplamak’ ~ *düğün* ‘toplantı’ ~ *düğüm* ‘düğüm’ ~ *tepe* ‘yığın’ ~ *tömek* ‘yığın’ ~ *tümen* ‘yığın’; on bin’ ~ *kop* ‘çok’ ~ *köp* ‘çok’; GT *ot* ‘ateş’ ~ *otağ* ‘otağ’ ~ *ocak* ‘ocak’ ~ *oda* ‘oda’ ~ *ütü* ‘ütü’ ~ *oçın* ‘kıvılcım’ ~ *kotar-* ‘pişirmek’ ~ *odun* ‘odun’; GT *eş* ‘eş’ ~ *tuş* ‘eş’ ~ *tüş* ‘eş’ ~ *koşa* ‘eş, çift’ ~ *koş-* ‘eşlemek’ ~ *tüşün-* ‘düşünmek’ ~ *koşma* ‘şiiir; şiiir türü’ ~ *koşuk* ‘şiiir’ ~ *kuşak* ‘kuşak, sargı’ ~ *töle-* ‘ödemek’ ~ *kölüsün* ‘ücret’; GT *ış-* ‘ışınmak’ ~ *ısın-* ‘ısınmak’ ~ *alış-* ‘tutuşmak; alışmak’ ~ *alev* ‘alev’ ~ *yaltıra-* ‘parlamak’ ~ *çaşın* ‘şimşek’ ~ *ışık* ‘ışık’ ~ *şimşek* ‘şimşek’ ~ *yıldız* ‘yıldız’ ~ *yıldırım* ‘yıldırım’ ~ *yalım* ‘ateş’ ~ *yaldız* ‘yaldız’ ~ *yaltırık* ‘parlak’ vb.

Dediğimiz gibi, diller yazı ile buluştuklarında bu kök dal biçimler çoktan oluşmuştu: Ar. *garb* ‘batma; batı’ ~ *gurbet* ‘gurbet, ayrılık’ ~ *garabet* ‘gariplik, tuhaflık’; Ar. *kavl* ‘söz’ ~ *kil* ‘arkasından konuşma’ ~ *kal* ‘söyleme’; Far. *huda* ‘tanrı’ ~ *div* ‘dev’ ~ *pad/padşah* ‘hükümdar’ ~ İng. *god* ‘tanrı’ ~ *father* ‘baba’. krş. **akraba sözler** (Karaağaç, 2011: 529-530).

Diğer tanımlar ise doğrudan *kök dal biçim* terimini açıklamamaktadır:

değişken şekil (Alm. allomorph; Fr. allomorphe; İng. allomorph): Aynı anlam ve görevdeki bir şekil bilgisi biriminin ses yapısı bakımından farklılaşan türü; şekil bilgisinin anlamlı bir küçük ögesi olan bir kelime kökünün veya belirli görevler ile buna eklenen bir ekin farklı ses yapısına girmiş olan şekli. Söz gelişi lehçe ve ağız ayrılıklarına göre ve çeşitli sebeplerle bazı köklerin *bez/böz*, *er/ir* ‘erken’, *çez-/çöz*, *erte/örte* ‘ertesi gün’; *baba/buba*, *bıldır/bildir* ‘geçen yıl’, *ıldız/yıldız/yulduz* şekillerinde ses değişmesine uğraması. Aynı durum ekler için de söz konusudur. {-dX} veya {-tX} geçmiş zaman ekinin ünlü ve ünsüz uyumlarına bağlı olarak *-dı/-di*, *-du/-dü*, *-tı/-ti*, *-tu/-tü*, {-Duk} geçmiş zaman sıfat-fiil ekinin yine aynı sebeplerle *-dik/dik*, *-duk/-dük*, *-tık/-tik*, *-tuk/-tük* şekillerine dönüşmesi gibi: *aldı*, *ver-di*, *oku-du*, *gör-dü*, *aç-tı*, *biç-ti*, *tut-tu*, *öt-tü*, *tanı-dık*, *bil-dik*, *tut-tuh* (ğ)umuz iş, yürü-dük (ğ)ümüz yol vb. (Korkmaz, 1992: 42).

Biçimbirimsel Değişke (Alm. Allomorph, Fr. allomorphe, İng. allomorph).

Bir birime ilişkin göstergenin kapsadığı değişkelerin her biri (Vardar, 2002: 42)

Alıntılamalardan da görüleceği üzere kök dal biçim terimiyle ilgili gerek makalelerinde gerekse de *Dil Bilim Terimleri Sözlüğü*’nde en detaylı açıklamayı yapan Karaağaç’tır.

Yine aynı sözlükten, alıntılanan kök dal biçim örnekleri aşağıdaki gibidir.

çiş ‘çiş, sidik’ ~ **işe-** ‘çiş yapmak’ ~ **kaşan-** ‘(at) işemek’; **kañ** ‘baba’ ~ **kañ/kagan** ‘kağan’ ~ **aga** ‘büyük’ ~ **apa/aba** ‘baba; abla’: **ad** ‘ad’ ~ **adın** ‘başka’ ~ **ayır-** ‘ayırarak’ ~ **tat/yad** ‘yabancı’ ~ **kayır-** ‘kayırarak, ayrı tutmak; sevmek’ ~ **kañır-** ‘ayırarak, parçalamak’; **yap-** ‘örtmek’ ~ **aban-** ‘üzerine kapanmak’ ~ **avun-** ‘avunmak’ ~ **avut-** ‘avutmak’ ~ **ubit, ut** ‘utanma, edep, haya’ ~ **utan-** / **uyal-** ‘utanmak’ ~ **kapa-** ‘kapamak, örtmek’; **opra-** ‘yıpranmak’ ~ **obruk** ‘oyuk, çukur, dere’ ~ **yıpran-** ‘yıpranmak’ ~ **epri-** ‘yıpranmak’ ~ **doğra-** ‘doğramak’ ~ **avk-** ‘ovalayıp yıpratmak’ ~ **abuşka** ‘ihtiyar’ ~ **uşak** ‘ufak’ ~ **ufak** ‘ufak’ vb. (Karaağaç, 2011: 256-257).

Burada koyu renkle dizilmiş olan sözcükler, belirli ses denklikleri çerçevesinde yazılı dönemden önce veya sonra bazı kök dal biçimlere dönüşmüştür. Neredeyse bütün dillerin ve bu dillere ait olan söz malzemelerinin tek heceli köklerden doğduğu göz önünde bulundurulduğunda yukarıdaki kök dal biçimlerin daha fazla olması gerekmektedir. Bunun için de sözcük kök ve gövdelerine hece boyutunda, sınırları belirlenmiş anlam alanı çerçevesinde yaklaşıma çalışmak daha işlevsel olacaktır. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, giriş kısmında bahsedilen sayıtlara erişmek için yapılacak olan iş ve işlemlerin hangi yöntemsel süreçlerle gerçekleştirileceğine değinilecektir.

2. Yöntem

2.1. Anlam Alanın Belirlenmesi

Kök dal biçimler taranırken aşağıdaki anlam alanları çerçevesinde hareket edilmiştir. Burada özellikle dikkat edilen nokta sözcük kök veya gövdesinin yukarı/olumlayan (▲) ve aşağı/olumsuzlayan (▼) yönelimlerinin her ikisinin de taranarak ilgili tabloya alınmasıdır. Türkçe gibi varsıl dillerde sözcüğün kök ve gövdesinin ‘ikiüçlü’ çıktılar vermesi beklendik bir durumdur. Öyle ki **yükle-** eylemi var ise **boşalt-** eylemi; **bağla-** eylemi var ise **çöz-** eylemi; **topla-** eylemi var ise **dağıt-, saç-** eylemi bu listede olmak zorundadır. Yine, **dip** sözcüğü var ise **tepe** sözcüğü; **yüksek** sözcüğü var ise **alçak** sözcüğü bir arada değerlendirilmesi gereken dil ve anlam malzemelerdir. ▲ ve ▼ yöneliminden ne kastedilmeye çalışıldığı aşağıdaki listede herhangi bir sıra gözetilmeden verilmiştir:

▲ (Yukarı/Olumlayan) Yönelimli	▼ (Aşağı/ Olumsuzlayan) Yönelimli
<p><i>yük, yükle-;</i> <i>yığ-, yığın; öbek, küme;</i> <i>birik-, birikinti;</i> <i>top, topla-;</i> <i>yüksel-, yüksek;</i> <i>çık-, üst, yukarı, tepe vb.</i> <i>tak-, ekle-;</i> <i>bağ, ip; bağla-;</i> <i>çok, çoğalt-;</i> <i>geniş vb.;</i> <i>ön;</i> <i>ilk;</i> <i>aç-, yap-;</i> ile biçim yönüyle yuvarlak ve genelde büyük insan dışı canlı ve nesnelere.</p>	<p><i>yık-;</i> <i>boz-;</i> <i>eğ-</i> <i>kes-, biç- az, azalt-, dök-;</i> <i>boş, boşalt-, dağıt-, savur- çöz-, arıt-;</i> <i>çak-, sapla-;</i> <i>böl-, parçala-, kır-;</i> <i>kaz-, kazı-;</i> <i>kök, dip, kaynak, aşağı, alt;</i> <i>dar vb.;</i> <i>derin, arka, son vb.</i> <i>döv-, vur-;</i> ile biçim yönüyle dar ve uzun ve genelde küçük insan dışı canlı ve nesnelere.</p>

Tablo 1: Seçili Anlam Alanları

Tabloda verilen anlam alanları çerçevesinde ilgili sözlükte yapılacak kök dal biçim taramasında hangi hece tabanlarının ve önses girişlerinin kullanılacağı bilgisi aşağıdaki gibidir.

2.2 Hece Maddelerinin Belirlenmesi

Aşağıda, kök dal biçimlere hangi hece tabanlarıyla erişileceğinin bilgisi verilmiştir:

<i>h1</i>	<i>h3</i>	<i>h5</i>	<i>h7</i>	<i>h9</i>	<i>h11</i>
a, e	aç, eç	al, el	an, en n~η	aş, eş s~ş	av, ev
ı, i	ıç, iç	ıl, il	ın, in n~η	iş, iş s~ş	iv, iv
u, ü	uç, üç	ul, ül	un, ün n~η	uş, üş s~ş	uv, üv
o, ö	oç, öç	ol, öl	on, ön n~η	oş, öş s~ş	ov, öv
<i>h2</i>	<i>h4</i>	<i>h6</i>	<i>h8</i>	<i>h10</i>	<i>h12</i>
ab, eb b~p	ak, ek k~g	am, em	ar, er	at, et; ad, ed d~y	az, ez
ıb, ib b~p	ık, ik k~g	ım, im	ır, ir	ıt, it; id, id d~y	ız, iz
ub, üb b~p	uk, ök k~g	um, üm	ur, ür	ut, üt; ud, üd d~y	uz, üz
ob, öb	ok, ök	om, öm	or, ör	ot, öt; od, öd	oz, öz

b~p	k~g			d~y	
-----	-----	--	--	-----	--

Tablo 2: Hece Maddeleri

2.3 Önseslerin Belirlenmesi

Tekli ve ikili hece tabanları, aşağıdaki önseslerle (ö1, ö2...ö7) birlikte keşitirilerek ilk maddede sınırları çizilen anlam alanları çerçevesinde kök dal biçimlere ulaşmak amacıyla kullanılmıştır.

ö1	ö2	ö3	ö4	ö5	ö6
y-	ç-	s-, ş-	t-	b-	k-

Tablo 3: Önses Girişleri

2.4 Kök Dal Biçim Taraması Yapılacak Olan Kaynak Sözlüğün Belirlenmesi ve Söz Konusu Yöntemin *ık-ik* Hece Tabanında Örnek Olarak Uygulanması

Türkçenin etimolojisi üzerine Türkiye’de ve yurt dışında pek çok çalışma yapılmış olup bunlardan en önemlisi Türk dilinin XIII. yüzyıla kadar olan söz varlığını inceleyen Clauson’un *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish* (→ EDPT) adlı eseridir. Bu özelliğinden dolayı sözlük, çalışmada kaynak sözlük olarak kullanılmıştır. Seçili anlam alanı çerçevesinde hece tabanı ve önses girişlerinin kesişimi (bir arada kullanımı), yukarıda adı geçen sözlükte aranmış ve koşullara uygun olan sözcük kök ve gövdeleri tabloya anlamları, sayfa numaraları ve yönelimleri (▲▼) ile birlikte alınmıştır. Anlam alanı veya biçimsel açıdan belirlenen koşullara, diğerlerine nazaran daha az uyum sağlayan bazı sözcük kök ve gövdelerinin başına ‘?’ işareti konulmuştur.

Buraya kadar dile getirilen tüm durumlar *ık-ik* hece tabanında uygulandığında şöyle bir tablo elde edilecektir:

	ö1	ö2	ö3	ö4	ö5	ö6	ö7
	∅	y-	ç-	s-, ş-	t-	b-	k-
<i>ık</i> , <i>ik</i>	<i>ıg-</i> ‘yığ- mak, pıhtı- laşmak’ (EDPT 77▲)	<i>yık-</i> ‘yık- mak’ (EDPT 897▼)	<i>çık</i> ‘tam, bütün; ta- mamen, bütünüyle’ (EDPT 404▲)	<i>sık-</i> ‘sık- mak’ (EDPT 804▼)	<i>tık-</i> ‘dol- durmak’ (EDPT 465▲)	? <i>bık-</i> ‘bık- mak’ (EDPT 316▼)	<i>kık-</i> ‘birbi- rine sürt- mek, bile- mek’ bk. <i>kıkşür-</i> (EDPT)
<i>k~g</i>		<i>yıg-</i> ‘yığ-		<i>sıka-</i> ‘sı-	<i>tıg-</i> ‘kes-	<i>bıkan</i>	

<p>ıgaç ‘orman’ (EDPT 79 ▲)</p>	<p>mak’ (EDPT 897 ▲)</p> <p>yıgaç ‘orman’ (EDPT 899 ▲)</p> <p>yigi ‘dar, yoğun’ (EDPT 911 ▲)</p>	<p>çık- ‘çık-mak’ (EDPT 405 ▲)</p> <p>çığ- ‘yığ-mak’ (EDPT 405 ▲)</p> <p>çığ- ‘yığ-mak, üstüne bağlamak’ (EDPT 413 ▲)</p> <p>çigit ‘ben, benek, çil; pamuk tohumu’ (EDPT 414 ▲)</p> <p>çüg ‘kuş tüyü’ (EDPT 910 ▲)</p> <p>çug1 ‘yığın, bohça, tomar’ (EDPT 405 ▲)</p>	<p>ğamak, sıvazlamak, okşamak’ (EDPT 806 ▲)</p> <p>sığ ‘sığ-mak’ (EDPT 804 ▲)</p> <p>sigil/sögöl ‘siğil, yumru, şişlik; kabarcık, silvilce’ (EDPT 820 ▼)</p>	<p>kinliğini yitirmek; örtüp saklamak; boyun eğmek’ (EDPT 465 ▼)</p> <p>tik ‘dik; düz’ (EDPT 475 ▲)</p> <p>tik- ‘dikmek’ (EDPT 476 ▲)</p>	<p>‘kalça’ (EDPT 316 ▲)</p> <p>bıgrıg ‘tulum, torba’ (EDPT 318 ▲)</p>	<p>710 ▼)</p> <p>kıglat- ‘gübreletmek’ bk.</p> <p>kıg ‘gübre’ (EDPT 610 ▲)</p>
--	--	---	--	---	--	--

Tablo 4: Uygulama Çalışması

ıg- ‘yığmak, pıhtılaşmak’ (EDPT 77 ▲) ve **ıgaç** ‘orman’ (EDPT 79 ▲) sözcüklerinin aynı sütun içinde yer alması onların arkaik yapısındaki kök hece ile ilgilidir. Her ikisi de bir şeyin çokluğunu, fazlalığını vb. ifade etmektedir. Önses *y-* sütununda yer alan **yıg-** ‘yığmak’ (EDPT 897 ▲); **yıgaç** ‘orman’ (EDPT

899 ▲); *yigi* ‘dar, yoğun’ (EDPT 911 ▲), önses ç sütununda yer alan *çık* ‘tam, bütün; tamamen, bütünüyle’ (EDPT 404 ▲); *çık-* ‘çıkmaq’ (EDPT 405 ▲); *çığ-* ‘yığmaq’ (EDPT 405 ▲); *çüg* ‘kuş tüyü’ (EDPT 910 ▲); *çug1* ‘yığın, bohça, tomar’ (EDPT 405 ▲) ve ön ses s-, t-, b-, k- sütunlarında yer alan *sigil/sögöl* ‘siğil, yumru, şişlik; kabarcık, sivilce’ (EDPT 820 ▼); *tık-* ‘doldurmak’ (EDPT 465 ▲); *bıkın* ‘kalça’ (EDPT 316 ▲); *bıgrıg* ‘tulum, torba’ (EDPT 318 ▲); *kıglat-* ‘gübreletmek’ bk. *kıg* ‘gübre’ (EDPT 610 ▲) sözcükleri yine aynı anlam alanında olup tek bir kök heceden doğmuş olmalıdırlar.

Tablo 4’te dikkat çeken durumlardan biri de *yık-* ‘yıkmaq’ (EDPT 897 ▼) ve *yıg-* ‘yığmaq’ (EDPT 897 ▲) eylemlerinin aynı sütün içinde dilin diyalektik yapısı gereği yer almasıdır. Dildeki az çaba ilkesi gereği tek hecenin dolayısıyla da onun kaynaklık ettiği sözcük kök ve gövdelerinin ▲ ve ▼ uçlu yönelimlerinin olması dilin işleyişi açısından doğaldır. *sık-* ‘sıkmaq’ (EDPT 804 ▼) eylemi parantez içinde görüleceği üzere ▼ yönelimlidir. Bir nesnenin sıkılması, sıkıştırılması sonucunda nesnenin herhangi bir yerinde yıgılmalar, kümelenmeler olması beklenecektir. Bazen de *kık-* ‘birbirine sürtmek, bilemek’ bk. *kıkşür-* (EDPT 710 ▼) eyleminde görüleceği üzere tümüyle karşıt bir kök dal biçim ortaya çıkacaktır.

Sözlük taraması sonucu elde edilen 654 sözcük kök ve gövdesinin Tablo 4’teki gibi tek tek detaylandırılması mümkün olamayacağından yukarıdaki açıklamalar ışığında Tablo 5’in dikkatle incelenmesi faydalı olacaktır.

3. Sözlük Maddelerinin Taranması Sonrası Oluşan Kök Dal Biçim Tablosu

	ö1	ö2	ö3	ö4	ö5	ö6	ö7
	Q-	y-	ç-	s-, ş-	t-	b-	k-
a, e	*	*	*	*	*	<i>ba-</i> ‘bağlamak’ , (EDPT 292 ▲)	<i>ka-</i> ‘yığmaq’ (EDPT 578 ▲)
ı, i	<i>ı</i> ‘orman’ (EDPT 1 ▲)	<i>yı</i> bk. <i>ı</i> (EDPT 869 ▲)	*	<i>sı-</i> ‘kırmak’ (EDPT 872 ▼)	*	*	*
u, ü	<i>ü-</i> ‘yükleme k’	<i>yü-</i> ‘yüklem ek’	*	<i>su-</i> ‘sunmak’	<i>tü</i> ‘beden kılı’ (EDPT 433 ▲)	*	*

	(EDPT 100▲)	(EDPT 870▲)		(EDPT 782▲)			
o, ö	*	?yo- 'yok'	*	so 'zincir, kilit' (EDPT 781▲)	to- 'kapamak, engellemek' (EDPT 434▼) to- 'dolmak, doldurulma k' (EDPT 451▲)	*	?ko- 'komak' (EDPT 578▼)
ab, eb b-p	*	yab- 'yıkma , bozma' (EDPT 555▼)	çap- 'vurmak, koşmak' (EDPT 394▼) çabakı (?çapak) 'çapak' (EDPT 395▲)	sap- 'birleştirme k (EDPT 784▲) sep- 'donatmak, süslemek' (EDPT 784▲) ?sabı- savurmak, kuyruk sallamak' (EDPT 785▼)	tap 'yeterlilik, tamlik' (EDPT 434▲) tapı- 'yetmek, yeterli olmak; hizmet etmek; ibadet etmek' (EDPT 435▲) taban 'taban' (EDPT 441▼) tabrı~tebri- 'sıçramak, zıplamak, atlayıp zıplamak' (EDPT 443▲)	*	kab 'kap, deri çanta' EDPT 578▲) kaba 'kaba, şişkin' (EDPT 580▲) kebe 'gebe' (EDPT 687▲) keber- 'gebermek' (EDPT 691▼)

					tep- 'vurmak' (EDPT 435 ▼)		
ib, ib b~p	ip bk. yıp (EDPT 4 ▲)	yıp: 'ip, sicim' bk. uruk, yip, ip (EDPT 870 ▲) yıpke: 'ip, iplik' (EDPT 875 ▲)	çıban bk. çıbıkan (EDPT 397 ▲) çıbıkan 'hünnap; çıban, yara, iltihap' (EDPT 396 ▼) çıbık 'çubuk' (EDPT 395 ▲)	*	*	*	kıp bk. kap (EDPT 579 ▲)
ub, üb b~p	*	*	?çübek 'erkeklik organı' (EDPT 396 ▲) çupan 'köy başçısı' (EDPT 397 ▲)	subı 'söbü, sivri' (EDPT 784 ▲) subı- 'sivrilmek' (EDPT 784 ▲)	tüb 'dip, kök' (EDPT 434 ▼) tupul- 'delinmek' delinmek' (EDPT 440 ▼)	*	kübi- 'kabaca dikmek' (EDPT 688 ▲) küp 'küp, çömlek' (EDPT 687 ▲)
ob, öb b~p	?oba 'oba, geniş aile, boy' (EDPT 5 ▲) op- 'içine çekmek, yutmak' (EDPT 4 ▼) opra- 'yıpranm	*	çöb 'tortu, çökelti' (EDPT 394 ▲)	bk. subı ve subı-	töp 'lapa, bulamaç' (EDPT 434 ▲) töpü 'tepe, doruk' (EDPT 436 ▲) tob 'top' (EDPT 434 ▲)	*	kop- 'kopmak; çıkmaq, yükselmek' (EDPT 580 ▲) kop:köp 'çok, hep, bütün' (EDPT 579 ▲)

	ak, eskimek' (EDPT 14 ▼)				top1- 'toplamak' (EDPT 434 ▲)		köp- 'köpürmek, çoğalmak' (EDPT 687 ▲)
	öp- 'öpmek' (EDPT 5 ▲)				topra- 'kurumak, kuruyup solmak' bk. toprak (EDPT 444 ▼)		
aç, eç	aç1- 'açmak; çözmek, arıtmak' (EDPT 18 ▼)	*	çaçır bk. çatır	saç- 'saçmak, serpmek; yaymak' (EDPT 794 ▲) ?saç1 'saç, kıl' (EDPT 794 ▲) saç2 'demirden yapılmış yayvan kap' seç- 'seçmek, ayırmak' (EDPT 794 ▼)	*	beçkem 'savaş günü savaşçını n giydiği, ipek veya öküz kuyruğun dan yapılan topuz, tuğ; perçem' (EDPT 295 ▲) bk. perçem beçküm 'sofa, hayat, evin önündeki çıkıntı' (EDPT 295 ▲)	kaç- 'kaçmak , ayrılıp gitmek' (EDPT 589 ▼) keç- 'aşmak' (EDPT 693 ▲)
ıç, iç	iç 'iç' (EDPT 17 ▲) iç- 'içmek'	yiç bk. iç	çıçalak 'küçük parmak' (EDPT 401 ▲)	sıç- 'bağırsak boşaltmak, sıçmak' (EDPT 795 ▼)	tıçgan bk. şıçgan (EDPT 796)	biç- /biç- 'biçm ek, kesmek' (EDPT 292 ▼)	kıçtın bk. sıçgan (EDPT 590) ?kiçig; 'küçük;

	(EDPT 19 ▲) ıçgın- 'salmak, bırakmak ; kaybolma k, ortadan kalkmak; kaçırma ' (EDPT 23 ▼) bk. ıskan-, ıskala-			sıçgan 'sıçan' bk. çıçgan, tıçgan, tışgan (EDPT 796 ▲) ?sıçı 'dört taraf' (EDPT 795 ▲)			enik, köpek yavrusu' (EDPT 696 ▲)
uç, üç	uç 'uç, son, kıyı' (EDPT 17 ▲) uç- 'uçma k; ölmek, yitmek' (EDPT 19 ▼) uçuk1 'tahıl kabuğu, kepek; ateş lekesi, siğil, uçuk; gözde çıkan arpacık' (EDPT 22 ▼)	*	*	suç 'sıyrık; suç, kusur' (EDPT 794 ▼) bk. sıd-	*	buçgak 'bucak, köşe' (EDPT 294 ▲)	?kuç- 'kucaklama k' (EDPT 590 ▲)
oç, öç	*	*	?çoçuk 'domuz yavrusu; çocuk'	*	*	*	köç1 'göç' (EDPT 693 ▲)

			(EDPT 400 ▲)				köç- 'göçmek, taşınmak; ölmek' (EDPT 694 ▼)
							köçük 'göt, kış' (EDPT 697 ▲)
ak, ek k~g	ag- 'ağmak, yükselme k' (EDPT 76 ▲)	yak yuk 'yemek artığı' (EDPT 895 ▼)	çak- 'çakmak' (EDPT 405 ▲)	sékri- 'sekme, sıçramak' (EDPT 822 ▲)	tak- 'takmak' (EDPT 464 ▲)	bag 'bağ, örgü' (EDPT 310 ▲)	kak- 'çakmak, vurmak' (EDPT 609 ▼)
		yak1- 'ovalam ak, sürtmek ' (EDPT 896 ▲)	çek2- 'çekmek' (EDPT 413 ▲)		tag1 'dağ' (EDPT 463 ▲)	?bagır 'bağır, böğür; ciğer' (EDPT 317 ▲)	kakaç 'kir' (EDPT 610 ▼)
		yagan 'fil' (EDPT 904 ▲)	çek2- 'çekiliş' (EDPT 413 ▲)		tagar 'geniş kap, torba' (EDPT 471 ▲)		
			cagan bk. yagan				
ik, ik k~g	ig- 'yığmak, pıhtılaşm ak' (EDPT 77 ▼)	yık- 'yıkmak ' (EDPT 897 ▼)	çık 'tam, bütün; tamamen, bütünüyle ' (EDPT 404 ▲)	sık- 'sıkamak' (EDPT 804 ▼)	tık- 'doldurmak' (EDPT 465 ▲)	?bık- 'bıkmak' bıkn 'kalça' (EDPT 316 ▲)	kik- 'birbiri ne sürtmek, bilemek' bk. kikşür- (EDPT 710 ▲)
	ıgaç 'orman' (EDPT 79 ▲)	yıg- 'yığmak ' (EDPT 897 ▼)	çık- 'çıkmaq' (EDPT 405 ▼)	sıka- 'sığamak, sıvazlamak, okşamak' (EDPT 806 ▲)	tıg- 'keskinliğin i yitirmek; örtüp saklamak; boyun eğmek,' (EDPT 465 ▼)	bıgrıg 'tulum, torba' (EDPT 318 ▲)	kıglat- 'gübr eletmek' bk. kıg 'gübre' (EDPT 610 ▲)
		yıgaç 'orman'	çığ- 'yığmak'	sıg 'sığmak' (EDPT 804 ▲)			

		(EDPT 899 ▲) yigi ‘dar, yoğun’ (EDPT 911 ▲)	(EDPT 405 ▼) çig- ‘yığmak, üstüne bağlamak’ (EDPT 413 ▼) çigit ‘ben, benek, çil; pamuk tohumu’ (EDPT 414) ▲ çüg ‘kuş tüyü’ EDPT 910 ▲ çug1 ‘yığın, bohça, tomar’ (EDPT 405 ▲)	sigil/sögöl ‘siğil, yumru, şişlik; kabarcık, sivilce’ (EDPT 820 ▼)	tik ‘dik; düz’ (EDPT 475 ▲) tik- ‘dikmek’ (EDPT 476 ▲)		
uk, ük k~g	ük- ‘yığmak’ (EDPT 100 ▼) ükek ‘kutu, sandık; kale tümseği, burç’ (EDPT 105 ▲) ught- ‘çoğaltma	yük- ‘yığmak’ yük ‘yük’ (EDPT 911 ▲) yük2 bk. yügerü; yükse- ‘yükselmek’(EDPT 911-916 ▲)	?çük: bk. çübek (EDPT 413)	suk- ‘sokmak, içine koymak, saplamak’ (EDPT 805 ▼) suglı- ‘sokmak, saplamak’ (EDPT 810 ▼)	tük ‘tüy, yumak’ (EDPT 941 ▲) tüke- ‘tükenmek’ (EDPT 479 ▼) tüg1 ‘çok, pek’ (EDPT 476 ▲) tüg- ‘dügümlem	bük- ‘bükmek’ (EDPT 324 ▼) bük1 ‘çalılık, fundalık; orman’ (EDPT 324 ▲) bük2	*

	k' bk. öklit- (EDPT 86▲)	yükün- 'eğilme k, bükülm ek; boyun eğmek; ibadet etmek' (EDPT 913▼)		sug-/sugur- 'emmek; çıkarmak' (EDPT 805▼)	e, bağlamak' düy- (EDPT 477▲)	'ev; evin bir köşesi' (EDPT 324▲)	
		yuk- 'yapıştır mak' (EDPT 897▲)		sugur 'bobak, dag sıçanı; oklu kirpi; samur' (EDPT 815▲)		?büktel 'olgun; sırtı geniş at' (EDPT 325▲)	
		yuk bk. yak (EDPT 896)				bugra- 'doğrama k, dilmek, oymak, çentmek' (EDPT 318▼)	
		yüg 'kuş tüyü' EDPT 910▲)					
		yugur- 'yoğurm ak' (EDPT 906▲)					
ok, ök k~g	og- 'ovmak' (EDPT 77▲)	yok 'yok' (EDPT 895▼)	çok- 'saldırma k, vurmak' (EDPT 406▼)	sok- 'sokmak, delmek' (EDPT 805▼)	tok1 'dolu' (EDPT 464▲)	bok 'bağdaş kurmak' (EDPT 311▲)	kok~kog 'toz, kül' (EDPT 609▲)
	?ög- 'yüceltm ek' (EDPT 100▲)	yok2 'yü ksek yer' bk. yokaru	?çok 'çok'	sök1- 'sökmek, çıkarmak'	tokı- 'vurmak' (EDPT 467▼)	bokun 'yığın; halk, kara budun'	kögen 'ilmik, kement, kuşak'
					tök-		

	<p>ögi- 'öğütmek ; ezmek, toz haline getirmek' (EDPT 101▼)</p>	<p>(EDPT 896▲)</p> <p>yogun 'yoğun' (EPTD 904▲)</p> <p>yogru 'geniş ve derin kap' (EDPT 905▲)</p> <p>yögüt- bk. ögit- (EDPT 912▲)</p>	<p>çök- 'diz çökmek eğilmek; azalmak' (EDPT 413▼)</p> <p>çögen 'sopa, ucu egri degnek' (EDPT 416▲)</p>	<p>(EDPT 819▼)</p> <p>sök2- 'diz çökmek, azalmak' (EDPT 819▼)</p> <p>sög- 'sövmek' (EDPT 818▼)</p> <p>sögen 'semer' (EDPT 821▲)</p> <p>sögne- 'siğillenmek ' (EDPT 822▼)</p> <p>sogun 'sogan' (EDPT 812▲)</p>	<p>'dökmek, doldurmak' (EDPT 477▲)</p> <p>tog 'toz' (EDPT 609▲)</p> <p>tog2 'tıkalı, kapalı'</p> <p>togra- 'doğramak, kesmek, parçalamak ' (EDPT 472▼)</p> <p>tög- 'dövmek, ezmek' (EDPT 477▼)</p>	<p>(EDPT 316▲)</p> <p>bok1~ bokdam 'küf' (EDPT 312▲)</p> <p>bog 'bohça, çıkın, tomar' (EDPT 311▲)</p> <p>bog 'boğmak, boğazlam ak' (EDPT 311▼)</p> <p>bogrul 'tulum, torba' (EDPT 318▲)</p> <p>bög- 'toplamak , bir araya getirmek' (EDPT 324▲)</p>	<p>(EDPT 712▲)</p> <p>kögür- 'girdirmek, sokmak, içeri almak' bk. kigür- (EDPT 713▲)</p>
al, el	*	*	<p>çal- 'vurmak, çarpmak' (EDPT 417▼)</p> <p>çalgay 'kaz tüyü, kuşun ön</p>	<p>sal- 'salmak, hareket ettirmek' (EDPT 824▲)</p>	*	*	<p>kal- 'kalmak; durmak' (EDPT 615▼)</p> <p>kalbuz 'yığın, küme;</p>

			<p>tüyleri' (EDPT 420 ▲)</p> <p>çalma 'toprak veya gübre yığıcı; türban; kement; eyere bağlanan su kabı' bk. çal- (EDPT 420 ▲)</p> <p>çalpa- bk. çalpak (EDPT 418 ▼) 'su katarak yoğunluğ unu gidermek, süzme'</p> <p>çalpak 'pislik, kir; kirli, pis' (EDPT 418 ▲)</p> <p>çelpek 'çapak, göz sümüğü' (EDPT 418 ▲)</p>				<p>parça, dilim' (EDPT 617 ▲)</p> <p>kalı- 'yükselmek, sıçramak, atlamak' (EDPT 617 ▲)</p> <p>kalıṇ2 bk. kalın 'kalın' (EDPT 622 ▲)</p>
<i>il, il</i>	<i>ıl-</i> 'inmek,	<i>yıl-</i> bk. <i>il-</i>	çıla 'taze at boku'	<i>sil-</i> 'silme, ovmak'	<i>?til-</i> 'dilmek, kesmek	*	*

	<p>çökmek, alçalmak' (EDPT 125 ▼)</p> <p>il- 'tutmak, yakalama k; ellemek' (EDPT 125 ▲)</p> <p>?ilk 'ilk, birinci; önceki' (EDPT 140 ▲)</p>	<p>yılka2 'mal, mal sürüsü; hayvan, hayvan sürüsü; at sürüsü' (EDPT 925 ▲)</p> <p>yıltız 'kök' bk. yıltıs, çıltıs, ıldız, tüb, töz (EDPT 922 ▲)</p> <p>yıldızlan - 'köklenmek, kök salmak' bk. yıldız, yıltız (EDPT 924 ▲)</p>	<p>(EDPT 418 ▲)</p> <p>?çil 'çil, leke; sırt; sınır' (EDPT 417 ▲)</p>	<p>(EDPT 824 ▲)</p> <p>sil- 'silmek' (EDPT 826 ▼)</p>	<p>(EDPT 490 ▼)</p>		
ul, ül	<p>ul 'alt, dip, temel' (EDPT 124 ▲)</p> <p>ula 'sınır, sınır taşı' (EDPT 126 ▲)</p>	<p>yul 'kaynak' (EPTD 917 ▲)</p> <p>yul- 'yolmak, çıkarma k' (EDPT 932 ▼)</p>	<p>çulman 'su birikintisi' (EDPT 420 ▲)</p> <p>çülük- 'yolukmak, yıpranma k'</p>	*	<p>tul- 'çatmak, çarpmak' (EDPT 491 ▼)</p> <p>tuluk 'tulum, içki tulumu' (EPTD 495 ▲)</p>	<p>?bulak1 'bulak, göze' (EDPT 336 ▲)</p>	<p>kül 'kül' (EDPT 715 ▲)</p>

	<p>ula- 'birleştirmek; eklemek' (EDPT 126▲)</p> <p>üle- 'bölmek; üleştirme k' (EDPT 127▼)</p>	<p>yular 'yular' (EDPT 932▲)</p> <p>?yüli- 'tırış etmek' (EDPT 919▲)</p>	<p>(EDPT 420▼)</p> <p>çülik 'çöl' (EDPT 417▲)</p>		<p>tuluy 'zülüf; saç umağı, lüle' (EDPT 501▲)</p>		
<p>ol, öl</p>	<p>?ol- 'olmak' (EDPT 125▲)</p> <p>oluk1 'ağaç gövdesin deki delik' (EDPT 137▲)</p> <p>oluk2 'atın kürek kemikleri arasındaki çukur' (EDPT 137▼)</p> <p>?öl- 'ölmek' (EDPT 125▼)</p>	*	<p>çöl bk. çülik</p>	<p>sol- 'solmak' (EDPT 828▼)</p>	<p>tol- 'dolmak, doldurulma k' (EDPT 491▲)</p> <p>tola- bk. tolga- 'dolamak, sarmak' (EDPT 492▲)</p>	<p>bol 'bol; çok' (EDPT 330▲)</p> <p>bol- 'olmak' (EDPT 331▲)</p> <p>böl- 'bölmek' (EDPT 332▼)</p>	<p>köl 'göl; büyük su kütlesi, deniz' (EDPT 715▲)</p>
<p>am, em</p>	<p>em- 'emmek, içine çekmek'</p>	<p>yama- 'yamam ak' (EDPT 934▼)</p>	*	<p>semiz 'semiz, şişman' bk. semri-</p>	<p>tam1 'duvar, çatı' (EDPT 502▲)</p>	<p>bamuk 'pamuk' (EDPT 345▲)</p>	<p>kem-? bk. kemir- 'kemirmek' (EDPT 721▼)</p>

	(EDPT 155 ▲) <i>emri-</i> 'kaşımak, yıpratmak, aşındırmak, bozmak' (EDPT 163 ▼)	<i>yamraş-</i> 'toplaşmak' (EDPT 937 ▲)		(EDPT 830 ▲)			<i>kama-</i> 'kamaşmak, toplaşmak' (EDPT 625 ▲)
<i>ım, im</i>	*	*	*	<i>şım</i> 'tam, bütün' bk. <i>çıñ2</i> (EDPT 424 ▲)	<i>tım</i> 'şarap tulumu' (EDPT 503 ▲)	*	*
<i>um, üm</i>	*	<i>yum-</i> 'yummak, kapamak' (EDPT 934 ▼) <i>yumruk</i> bk. <i>yıdruk</i> (EDPT 937 ▲)	*	*	<i>tumsa</i> 'kürsü, minber' (EDPT 509 ▲) <i>tumşuk</i> 'gaga, kuş gagası' bk. <i>*tumiş-</i> , <i>tomur2-</i> (EDPT 509 ▲) <i>tüm2</i> 'tüm' (EDPT 503 ▲) <i>tümen</i> 'on bin' (EDPT 507 ▲) <i>tümile-</i> 'sıçramak, hoplamak' bk. <i>*tümi</i>	*	<i>kum</i> 'kum' (EDPT 625 ▲)

					(EDPT 507 ▲)		
					tümrüg 'tambur, davul' (EDPT 509 ▲)		
om, öm	om 'karın şişkinliği' (EDPT 155 ▲)	yomdar 'toplan mak, birikme k' (EDPT 935 ▲)	çom:çöm 'çömmek, suya dalmak' (EDPT 422 ▼) çömçe 'kepçe' (EDPT 422 ▲)	*	toma 'boza kabının tepesine yükselen köpük kısımları' (EDPT 503 ▲) tomur2- 'yuvarlak biçimli kesmek, kütük halinde kesmek' (EDPT 509 ▼)	*	kom2 'dalga' (EDPT 625 ▲) kom- 'dalgalanm ak' (EDPT 625 ▲) komı- 'kabarmak, şişmek; özlemek, hasret çekmek; canlanmak' (EDPT 626 ▼) köm- 'gömmek' (EDPT 721 ▼) kömür 'kömür' bk. köm- (EDPT 723 ▲)
an, en n~ŋ	én- 'inmek, yukarıda n aşağıya gitmek'	yan4- 'saçmak , dağıtma k,	*	saŋ 'kuş boku' (EDPT 831 ▲)	taŋ- 'sarmak, sıkıca bağlamak' (EDPT 514)	ban- 'banmak, daldırmak ' (EDPT 348 ▼)	kañür- bk. kağır- 'kanırtmak' (EDPT 604)

	(EDPT 168 ▼) en1 ‘en, çok’ (EDPT 166 ▲)	püskürtmek’ (EDPT 942 ▲) yanç- ‘ezmek, çiğnemek; buruştu rmak’ (EDPT 944 ▼) yanu- ‘keskinleş tirmek, bilemek’ (EDPT 944 ▲)		sanç- ‘sançmak, batırmak, delmek, deşmek’ (EDPT 835 ▼) sejir ‘dağ çıkıntısı’ EDPT 840 ▲)			kénj ‘geniş, enli’ (EDPT 724 ▲)
in, in n~n	in ‘delik, in’ (EDPT 166 ▼)	yin1 ‘tezek, hayvan boku’ (EDPT 941 ▲) yin2 bk in ?yin3 ‘beden, insan vücudu; beden in bölümle ri’ (EDPT 941 ▲) yinçge: ‘ince, yufka’	çin2 ‘tam, bütün’ (EDPT 424 ▲) ?çinke- ‘nakış işlemek, süsleme yapmak; düzlemek’ (EDPT 416 ▲)	sin- ‘sinmek, dinmek’ (EDPT 833 ▼)	*	bin- ‘binmek’ (EDPT 348 ▲)	kindik ‘göbek, göbek çukuru’ bk. kin (EDPT 729 ▲) kinle- ‘kıymak, ezmek’ bk. *kin, simle- (EDPT 732 ▼)

		(EDPT 945 ▲)					
un, ün n-ŋ	ün- 'çıkılmak, doğmak, yükselmek' (EDPT 169 ▲)	yuy1 'yün' bk. yün, tük (EDPT 941 ▲)	*	?süy- 'sünmek' (EDPT 834 ▲)	*	bun 'dip, temel' (EDPT 347 ▼)	*
	üy- 'oymak, delmek' (EDPT 169 ▼)			sun- 'sunmak, el uzatmak; dilek veya armağan sunmak' (EDPT 834 ▲)			
on, ön n-ŋ	?on- 'gelişmek ; sağalmak' (EDPT 168 ▲)	yon- 'yontma k, kesmek' (EDPT 942 ▼)	çoŋ 'büyük, iri; önemli' (EPTD 424 ▲)	sön- 'sönmek, yok olmak' (EDPT 834 ▼)	ton- 'kapan mak, bağlanmak' (EDPT 514 ▲)	bonçuk 'boncuk' (EDPT 349 ▲)	kon- 'konmak' (EDPT 632 ▼)
	oŋ1- 'solmak, zayıflama k, sönmek' (EDPT 169 ▼)	yöne- bk. ün-	çöŋek 'deriden süt kovası' (EDPT 426 ▲)	soŋ 'son; kış, arka' (EDPT 832 ▼)	toŋ- 'donmak, buz tutmak' (EDPT 515 ▼)		koŋ2 'kalın but parçası' (EDPT 632 ▲)
					toŋ1 'tıkız, yoğun, katı, sert; çok soğuk; buz, don' (EDPT 513 ▲)		kondı- 'bilemek' (EDPT 636 ▲)
							köŋüz 'gübre yığını' (EDPT 735 ▲)bk. künk
ar, er	ar2 'arka' (EDPT 215 ▲)	yar- 'yarmak , bölmek' (EDPT 954 ▼)	çer1 'cüsse, beden büyüklüğü ü' (EDPT 427 ▲)	sar- 'sarmak, sarmalama k' (EDPT 844 ▲)	tar-/ tarıl- 'saçma k, dağıtmak' (EDPT 529 ▼)	bér- 'vermek' (EDPT 354 ▼)	kar2- 'taşmak, çıkılmak, yükselmek' (EDPT 643 ▲)

<p>bitkinleşmek, zayıflamak' (EDPT 193 ▼)</p> <p>ara 'ara, aralık, iki nesne arasındaki uzaklık' (EDPT 196 ▼)</p> <p>?aran 'ahır; ağıl' (EDPT 232 ▲)</p> <p>argu 'dere, koyak, vadi' (EDPT 215 ▲)</p> <p>ark1 'artık, dışkı, bok' (EDPT 213 ▼)</p> <p>art-'yüklemek, asıp koymak'</p> <p>ark2: bk. ark1 (EDPT 213)</p>	<p>yar2 'uçurum' (EDPT 953 ▼)</p> <p>yér-1: 'yarmak, ayırmak' bk. yar-, yéril-, yérük, yır-/yir-, yırt- (EDPT 955 ▼)</p>	<p>çert-'çertmek, kesmek, ucundan kesmek' (EDPT 428 ▼)</p>	<p>sark- 'sarmak; asılmak, aşağı süzülme; akmak, damlamak' (EDPT 847 ▼)</p> <p>ser1-'dayanmak, katlanmak</p> <p>serk 'toprak kap veya onun kırık parçası'</p> <p>serit-'eritme' bk. sızıt-</p> <p>sars- bk. sarsı- (EDPT 854)</p> <p>sarsı- 'sertleşmek, kabalaşmak; kaba bir dil kullanmak' (EDPT 854 ▼)</p>	<p>tar2 'şişirilmiş tulumlardaki yapılan sal' (EDPT 528 ▲)</p> <p>tér-'dermek, toplamak; birleştirme' (EDPT 529 ▲)</p>	<p>kar3: bk. karın 'karın' (EDPT 643 ▲)</p> <p>ker- 'germek, sermek, yaymak' (EDPT 735 ▲)</p> <p>kerki 'kerki, keser; büyük balta' (EDPT 741 ▲)</p> <p>kerpiç 'kerpiç, güneş tuğlası' (EDPT 737 ▲)</p> <p>kert- 'kertmek, derince kesmek, çentmek' bk. két1- (EDPT 738 ▼)</p>
---	---	---	---	--	--

	<p>art2- (<i>ard</i>)'art mak, çoğalmak , (EDPT 201▲)</p> <p>art1- 'yükleme k, asıp koymak' (EDPT 201▲)</p> <p>ér2- 'erişmek, yetişmek; varmak' (EDPT 194▲)</p> <p>erü- 'erimek, sıvı haline gelmek, sıvılaşıma k' (EDPT 198▲)</p> <p>erpe- 'doğrama k, kesmek, biçmek' (EDPT 199▼)</p>						
ır, ir	<p>ir1 'iğ, tığ, biz, çuvaldız, matkap' (EDPT 192▲)</p>	<p>yirü-'iril eşmek' (EDPT 955▲)</p>	*	<p>sır1-'sıçma k, it sıçmak' (EDPT 845▲)</p>	*	<p>?birik- 'birikmek' (EDPT 363▲)</p>	<p>kır-'kırmak; kırkmak' (EDPT 643▼)</p>

<p>ir2- 'çentmek , yarmak, gedik açmak' (EDPT 194▼)</p> <p>irk- 'biriktirm ek, toplamak , yığmak' bk. irk- (EDPT 221▲)</p> <p>irkle- 'basmak, çiğnemek , ezmek' (EDPT 226▼)</p> <p>irig2 'sert, sağlam' (EDPT 222▲)</p> <p>irük 'duvar ve benzeri şeylerdeki yarık, çatlak' (EDPT 222▼)</p> <p>iri-/irü- 'bozulma k, çürüme, kokuşma</p>	<p>yirt- 'yirtma k; parçala mak' (EDPT 959▼)</p>	<p>sır2-'dikme k' (EDPT 845▲)</p> <p>sirt 'sirt, art, arka' (EDPT 846▲)</p>	<p>?kır1 'dağlar arasındaki yüksek yer, bozkır' (EDPT 641▲)</p> <p>kır3 'engel, su bendi' bk. kır1 (EDPT 641▲)</p> <p>kıragu 'kırağı' (EDPT 656▲)</p> <p>kırk- 'kırkmak, kırpmak' bk. kır-, kırık- (EDPT 651▼)</p> <p>kırp- bk. kırk- (EDPT 646▼)</p> <p>kırgag2 'kıyı, kenar, uç' (EDPT 653▲)</p> <p>kir- 'girmek' (EDPT 735▲)</p> <p>kir 'pislik' (EDPT 735▼)</p> <p>kirpi 'kirpi' (EDPT 737▲)</p>
--	---	---	---

	k' (EDPT 198 ▼)						kirpik 'kirpik' bk. kirpi (EDPT 737 ▲)
ur, ür	ur- 'koymak; vurmak, çarpmak' (EDPT 194 ▼) urga 'iri bir ağaç' (EDPT 215 ▲) uruk1 'organ, ip, halat' (EDPT 215 ▲) urı2 'derin dere, ırmak, vadi' (EDPT 197 ▲) urra 'ur, fıtık' (EDPT 197 ▼) urt 'iğne gözü, iğ deliği' (EDPT 201 ▲) ürül- 'şişmek,	yurun 'yama, parça, kırıntı' (EDPT 970 ▲)	çurnı 'toz' (EDPT 430 ▲)	sür-/sürt- /sürç- 'sürm ek; sürtmek' (EDPT 844 ▲)	tür- 'dürmek' (EDPT 530 ▲) türt- 'sürmek, sürtmek, ovmak; dürtmek, kışkırtmak' (EDPT 535 ▲)	bür 'tomur, tomurcuk, gonca' (EDPT 354 ▲) bür- 'bürmek, büzmek, bir araya getirmek' (EDPT 355 ▲) ?bürge 'pire' (EDPT 362 ▲) bürt- 'ellemek, değmek, dokunma k' (EDPT 358 ▲) büşinçek 'üzüm salkımı' (EDPT 383 ▲)	kur1 'kemer, kuşak, çember' kur2 'rütbe, derece, mertebe; safha' (EDPT 642 ▲) kur- 'kurmak, düzenleme k, yerleştirme k; yay kurmak' (EDPT 643 ▲) kurç 'sert, kaba, güçlü' bk. kurç temür (EDPT 647 ▲) kurat- bk. kuvrat kurt (kurd)1 'kurt, kurtçuk, böcek' bk. koñuz (EDPT 648 ▲)

	<p>şişinmek, üflenmek , (EDPT 230 ▲)</p>						<p>küri- 'kürümeek, kazımak; küreklemek ' (EDPT 737 ▲)bk. kazı- kürs- 'dolmak, doymak' bk. kürse- (EDPT 746 ▲) kürşek 'mısır lapası' (EDPT 747 ▲)</p>
<p>or, ör</p>	<p>or- 'oramak, biçmek' (EDPT 194 ▼)</p> <p>ör- 'örmek, kıvırmak' (EPTD 195 ▲)</p> <p>ör1 'yüksek; yükseklik , yüksek' (EDPT 193 ▲)</p> <p>örgesün 'diken' (EDPT 228 ▲)</p>	<p>yör- 'çözmek , açmak' (EDPT 955 ▲)</p> <p>yörge- 'örtmek , sarmak, sarıp sarmala mak; beleme k' bk. çörge-, (EDPT 965 ▲)</p>	<p>çor1 'kagan ile bey arasında yer alan bir rütbe' (EDPT 427 ▲)</p> <p>çor2 'sık, sıkı' (EDPT 428 ▲)</p> <p>çörek 'yuvarlak ekmek dilimi, çörek' (EDPT 429 ▲)</p>	<p>şor 'tuz; tuzlu' (EDPT 868 ▲)</p> <p>sörple-'çek mek, sürüklemek ' bk. sörile- (EDPT 845 ▼)</p>	<p>tor 'tuzak, balık veya kuş kapanı' (EDPT 528 ▲)</p> <p>?torum 'deve yavrusu, dorum' (EDPT 549 ▲)</p> <p>tör 'yüksek yer' (EDPT 528 ▲)</p> <p>törü- 'türemek' (EDPT 533 ▲)</p>	<p>borgu(y) 'boru; burgu' (EDPT 361 ▲)</p> <p>börk 'börk, başlık, şapka' (EDPT 362 ▲)</p>	<p>kora- 'azalmak, kayba uğramak' (EDPT 645 ▼)</p> <p>korlan- 'koyulaşma k' bk. kor2 (EDPT 659 ▼)</p>

	ört- 'örtmek, kapamak' (EDPT 202 ▲)						
aş, eş s~ş	as- 'asmak, takmak; iliştirmek' (EDPT 240 ▲) asra 'alt, aşağı; aşağıya, alta' (EDPT 250 ▼) ast1 'alt, aşağı; dip; temel' (EDPT 242 ▼) aş1- 'aşmak, geçmek' (EDPT 255 ▲) aş2- 'büyüme k, genişlet mek' (EDPT 255 ▲) aşak 'alt, ast, aşağı;	*	çeşkel 'toprakta n pişirme kabı, güveç, tava' (EDPT 431 ▲)	*	taş- 'taşmak' (EDPT 559 ▲) taş1 'dış' (EDPT 556 ▲) taş2 'taş' (EDPT 55 ▲7) taşu- 'taşımak, ihraç etmek' (EDPT 561) taşak 'küçük taş; taşak' taş2 (EDPT 562 ▲) teş- 'deşmek, delmek' (EDPT 559 ▼)	bas- 'basmak, ezmek, kırmak'; (EDPT 370 ▼) baş1 'baş' (EDPT 375 ▲)	?kas 'ağaç budağı, kabuk' (EDPT 665 ▲) kaş 'kaş; kıyı' (EDPT 669 ▲) kaşuk 'içi oyulmuş nesne; kaşık' bk. kaşı- (EDPT 671 ▲)

	<p>alçak; alçak gönüllü' (EDPT 259 ▼)</p> <p>aşgın- 'aşınmak'</p> <p>es2- 'germek, uzatmak, sermek' (EDPT 241 ▲)</p> <p>eş- 'eşmek, kazmak'</p> <p>?éşik 'eşik; kapı' (EDPT 260 ▼)</p> <p>eşü- 'kuşatma k, kaplamak , sarmak' (EDPT 256 ▲)</p>						
<p>ış, ış s~ş</p>	<p>ısır- 'ısırmak' (EDPT 251 ▼)</p> <p>ısra bk. asra (EDPT 250)</p>	<p>yış 'orman' (EDPT 976 ▲)</p> <p>yış2 'ip, organ' (EDPT 976 ▲)</p>	<p>çış bk. yış</p>	<p>sış- 'şişmek' (EPTD 857 ▲)</p> <p>sış1 'şiş, büyük çivi, çatal' (EDPT 856 ▲)</p> <p>sış2 'şiş, şişkinlik'</p>	*	*	<p>kıs- 'kısmak' (EDPT 665 ▼)</p> <p>kışe- 'kösteme k, tuşaklamak' (EDPT 753 ▼)</p>

				(EDPT 857 ▲)			
uş, üş s~ş	üş1- 'üşmek, üşüşmek, toplanma k, yığılmak' (EDPT 256 ▲) üş2-: 'eşmek, delmek, deşmek' (EDPT 256 ▼) ?üşi- 'üşümek, donmak' (EDPT 256 ▼) üst 'yukarı' (EDPT 242 ▲)	*	*	susgak 'kaşık veya kepçe' bk. (EDPT 856 ▲) süs- 'süsmek, tosmak' (EDPT 855 ▼)	tuş2 'toka, kopça' (EDPT 558 ▲) tuş- 'karşılaşma k, denk gelmek' (EDPT 560 ▲) tüş- 'inmek, bir yere yerleşmek' (EDPT 560 ▼)	*	kus- 'kusmak' (EDPT 666 ▼) küskü 'fare; sıçan' (EDPT 750 ▲)
oş, öş s~ş	ös- büyümek , gelişmek' (EDPT 241 ▲) os- 'sıyırmak , kazımak, koparma k' (EDPT 241 ▼)	*	*	*	?tös 'göğüs, göğsün üst bölümü' (EDPT 558 ▲) töşe- 'döşemek, ser, yazmak' (EDPT 561 ▲) bk. tüş	boş 'boşta, içi boş' (EDPT 376 ▼) bös- 'sürü mek, sürüklem ek; dövmek (EDPT 371 ▼)	?koş 'eş, çiftlemek' (EDPT 670 ▲) koş- 'eşlemek, katmak; bağlamak' (EDPT 670 ▲) köşer- 'dolmak, dopdolu olmak'

	osgun 'soğan' (EDPT 245 ▲)						(EDPT 754 ▲)
	?öşün 'omuz; boyun kemiği' (EDPT 263 ▲)						kösrük 'köstek' (EDPT 751 ▼)
at, et; ad, ed d~y	*	yét1- 'yedekle mek' (EDPT 884 ▲)	çat- 'çatmak, birleştirm ek, bağlamak' , (EDPT 402 ▲) çat2 'kuyu' (EDPT 401 ▼) çetken 'yular, dizgin; bağlama işi' (EDPT 402 ▲)	seğre- 'geniş aralıklarla dikilmek; ayrılmak, çözülme, seyrekleşm ek; gevşemek' (EDPT 802 ▼)	?tadu 'tabiat, doğa; doğadaki element; bedenin temel unsuru' (EDPT 451 ▲)	bat1 'bütün, hep, tamamen' (EDPT 296 ▲) bat- 'batmak' (EDPT 298 ▼) baynak 'gübre, bok' (EPTD 350 ▲)	kat- 'eklemek, ilave etmek' (EDPT 594 ▲) kağır 'kaba, sert' (EPTD 603 ▼) kağır- 'kanırmak, çevirmek, geriye bükme' (EDPT 604 ▼) keç 'çok, artık, fazla' (EDPT 700 ▲) kay- (*kaç2-): 'kıvrılmak, eğrilmek, bükülmek' (EDPT 674 ▼)

							<i>kaya1</i> ‘kaya; yar, uçurum’ (EDPT 674 ▲)
<i>it, it; id, id d~y</i>	*	*	<i>çıt</i> ‘parmaklı k’ (EDPT 401 ▲)	<i>sıdır- > sıyır-</i> ‘ayırmaq, bölmek’ (EDPT 799 ▼) <i>sıtga-</i> ‘dürmek, katlamak, sarmak’ bk. <i>sıga-</i> (EDPT 800 ▲)	<i>?tıt-</i> ‘ditmek, koparmak’ (EDPT 450 ▼) <i>titig2</i> ‘çamur, balçık’ (EDPT 455 ▲) <i>tığ-</i> ‘tıkamak, kapamak’ (EDPT 450 ▼)	bk. <i>büt-</i>	<i>kığ-</i> ‘kıymak, kesmek’ (EDPT 595 ▼)
<i>ut, üt; ud, üd</i>	<i>uğu1</i> ‘yığın, küme, öbek, tepelik’ (EDPT 42 ▲) <i>?uğı-</i> ‘uyumak; kesilmek, pıhtılaşmak; uyuşmak’ (EDPT 42 ▼) <i>uğluk</i> ‘uyluk kemiği, kalça,	<i>yut-</i> ‘yutmak’ (EDPT 885 ▼) <i>yüğ-</i> ‘yü klenmek, taşımak’ (EDPT 910 ▲) <i>yüğrukla n-</i> ‘yumruklanmak, yumruklarını sıkmak’ bk. <i>yüğruk,</i>	*	<i>şut</i> ‘kök, dip; kaynak’ (EDPT 867 ▼)	<i>tut-</i> ‘tutmak, yakalamak, kavramak’ (EDPT 451 ▲)	<i>buta-</i> bk. <i>butı-</i> ‘budamak’ (EDPT 300 ▼) <i>büt-</i> ‘bütün olmak, tamamlanmak; bitmek’ (EDPT 298 ▲)	<i>kutu</i> ‘kutu’ (EDPT 596 ▲) <i>kuç-</i> ‘koymak, dökmek’ (EDPT 596 ▼) <i>kutur1-</i> ‘dökmek, boşaltmak’ (EDPT 605 ▼)

	but' bk. ud (EDPT 55 ▲) üt (üd) 'delik, açıklık' (EDPT 36 ▼)	yıdıruk 'yumru k' (EDPT 893 ▲)					
ot, öt; od, öd d~y	*	yota 'uyuluk, but, apış; dağ tepesi, doruk, zirve' (EDPT 886 ▲) yod bk. yok yod- 'yıkmaq , bozmak; silmeq' (EDPT 885 ▼)	*	*	toğ- 'doymak, dolmaq' (EDPT 451 ▲) toğun 'köy başkanı, tudun' (EDPT 457 ▲)	boğu2- 'bağlamak , çivilemek' bk. bodul- (EDPT 300 ▲)	koğ- 'koyma k' (EDPT 595 ▲) koği 'aşağı, aşağıya, aşağıya doğru' (EDPT 596 ▼) kötü 'evin tavanı, çatı' (EDPT 701 ▲) kötki 'tepe, tümsek; yüksek yer' (EDPT 702 ▲)
av, ev	av- 'toplama k, yığmaq' (EDPT 4 ▲) evdi- 'yığmaq, devşirme k, toplamak	yava1? 'yabani soğan' (EDPT 871 ▲)	*	*	tev- 'delmek, şışlemek; çizmek, kazımaq, tımalamak' (EDPT 435 ▼)	*	kav-* bk. kavır-, kavış- (EDPT 580) kavır- 'toplamak, yığmaq, bir araya getirmek' (EPTD 585 ▲)

	' (EDPT 7 ▲)						kavuk kese, sidik torbası, mesane' (EDPT 583 ▲)
	?evin 'çekirdek, tohum' (EDPT 12 ▲)						kev- 'gevme, çiğnemek; gevelemek' (EDPT 687 ▲)
iv, iv	*	yiv-yigi 'dar, yoğun' (EDPT 911 ▲)	çiw (?çio): 'uç, köşe' (EDPT 393 ▲)	*	*	*	?kivir- 'kivirmek'
			çiv-* bk. çivgin (EDPT 394)				
			çivgin 'şişmanlat ıcı, besleyici' bk. kevgin (EDPT 396 ▲)				
uv, üv	*	*	*	suva- bk. sıba-, suba-, sıva-, suval-, suvaş- 'sıvamak' (EDPT 785 ▲)	bk. tüg- tuvir- 'dikmek, batırmak' (EDPT 443 ▼)	*	küve- 'şişinmek' (EDPT 690 ▼)
				süvri 'sivri' (EDPT 791 ▲)			küvlük 'misket ve mermi olarak kullanılan çamur topak' (EDPT 689 ▲)

							<p>kuvra-toplanmak, bir araya gelmek' (EDPT 586 ▲)</p> <p>küveç 'göveç, iri toprak kap' bk. kuzeç (EDPT 687 ▲)</p>
ov, öv	bk. og- bk. ög-	<p>?yovuş3- 'bölüşmek' (EDPT 881 ▲)</p> <p>yövtür- 'toplatmak, yığdırmak' (EDPT 873 ▲)</p>	*	*	<p>tovra- 'irileşmek' (EDPT 444 ▲)</p>	*	<p>kövre 'gövde, beden' (EDPT 690 ▲)</p> <p>?kövürgen 'yaban soğan' (EPTD 691 ▲)</p> <p>kovuk 'kovuk, oluk, oyuk' (EDPT 583 ▼)</p>
az, ez	<p>az- 'azmak, şaşmak; yoldan' (EDPT 279 ▼)</p> <p>az1 'az; birkaç; küçük, ufak' (EDPT 277 ▼)</p>	*	*	*	<p>tezek 'tezek, hayvan boku' (EDPT 574 ▲)</p>	<p>bazgan 'demirci çekici' bk. bas-, başgan, baltaçuk, yaltçuk (EDPT 390 ▲)</p> <p>*bez- 'bezmek'</p>	<p>kaz- 'kazmak, kazımak, eşmek' (EDPT 680 ▼)</p> <p>kazı- 'kazımak, sıyırmak, oymak, kaşımak; sürtmek,</p>

	<p>azı- (?üzi) ‘sızmak; akmak; delip geçmek’ (EDPT 281 ▼)</p> <p>ez- ‘ezmek’ (EDPT 279 ▼)</p>					<p>(EDPT 389 ▼)</p> <p>béz1 ‘beze, bedendeki şişlik’ (EDPT 388 ▲)</p>	<p>silme’ bk. kaz-, kaşı- (EDPT 681 ▼)</p> <p>kazı ‘atın karın ağı, donyağı’ (EDPT 681 ▲)</p> <p>kez2 ‘çökelti, telve, posa’ (EDPT 756 ▲)</p> <p>kez1 ‘ok çentiği; gez’ (EDPT 756 ▲)</p> <p>kezle1- ‘kertmek, çentik atmak; gez yapmak’ bk. kez1 (EDPT 760 ▲)</p>
<p>ız, iz</p>	*	*	<p>çız- ‘kazmak, kazımak; çizik atmak’ (EDPT 432 ▼)</p>	<p>sız1- ‘erimek; kaymak’ (EDPT 861 ▼)</p> <p>sız2- bk. çız-</p>	<p>tiz2 ‘yüksek yer, kale’ bk. teyiz (EDPT 570 ▲)</p>	<p>?biz ‘biz, şiş’ bk. ir1 (EDPT 192 ▲)</p>	<p>?kız2 ‘az bulunur, ender; pahalı’</p> <p>kiz ‘kutu, sandık’ (EDPT 756 ▲)</p>
<p>uz, üz</p>	<p>üz1 ‘yağ; köpük; şişman’ (EDPT 278 ▲)</p>	<p>yüz2- ‘derisini soymak’ (EDPT 984 ▼)</p>	*	<p>süz- ‘süzme’ (EDPT 861 ▼)</p>	<p>tuz ‘tuz’ (EDPT 571 ▲)</p>	<p>buz1 ‘buz’ (EDPT 389 ▲)</p> <p>buz- ‘bozmak’</p>	<p>küzeç ‘göveç; testi’ bk. küveç (EDPT 757 ▲)</p>

	bk. üs , üz-, yüz					(EDPT 390 ▼)	
	üz- 'yırtmak, koparma k' (EDPT 279 ▼)					?büz- bk. bür- (EDPT 355)	
	üze 'üst, yukarı' (EDPT 280 ▲)						
oz , öz	oz- 'aşmak, üstesinde n gelmek (EDPT 279 ▲)	*	çöz- ~ çöj- 'çözmek' (EDPT 400 ▼)	*	toz1 'toz' (EDPT 570 ▲) toz- 'tozmak' (EDPT 572 ▲) töz 'kök, temel, kaynak' (EDPT 571 ▲)	?boz 'boz' (EDPT 388 ▲)	köz2 'köz, kor' (EDPT 756 ▲)

Tablo 4 Seçili Anlam Alanının Kök Dal Biçimleri

3. Sonuç Yerine: Kök Dal Biçimlere Ulaşmada Hece Yönteminin İşlevselliğinin Sorgulanması

Sadece biçimsel yapı üzerinden sözcük kök ve gövdesine yaklaşıldığında anlamın geniş ve karmaşık alanı genellikle göz ardı edildiğinden elde edilecek kök dal biçimler de kısıtlı sayıda olacaktır. Bu durum *Şekil 1*'de örneklendirilmiştir:

Şekil 1

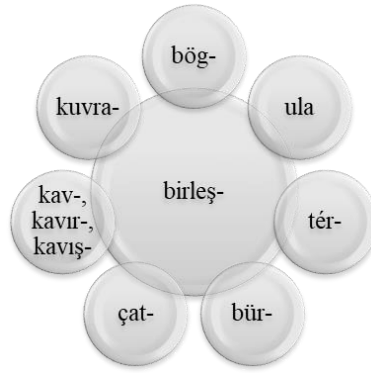
Şekil 1'in üye sayısıyla Tablo 5'teki üye sayısı arasında çok büyük bir fark olduğu görülmektedir. Yine benzer bir biçimde kök dal biçimlere ulaşmada var olan yaklaşım kullanılarak ilgili sözlükte tarama yapıldığında ı, yı- ve yış 'orman' sözcüklerinin her birine biraz daha detaylı bir tutumla ulaşmak bir derece mümkündür. Ancak *bük1* 'çalılık, fundalık; orman' sözcüğüne ulaşmak isteniyorsa çalışma boyunca anlattığımız yöntemin kullanılması gerekecektir. Aynı şekilde *toğun* 'köy başkanı' ve *çupan* 'köy başkanı" arasında ilişki yukarıda değinilen durumu desteklemektedir. Ayrıca, sözcük kök ve gövdelerinin olumsuz uçları ise yukarıdaki şekilde yer al(a)mamıştır. Oysa, dilin diyalektik yapısı gereği 'iki uçlu' yapıların kök dal biçim taramasında elde edilmesi beklendik bir durum olmalıydı.

Daha önce de dile getirildiği üzere 654 kök dal biçiminin tek tek incelenmesi makale olarak yayımlanacak bu çalışma için oldukça fazla olacağından bundan sonra paylaşacağımız anlam alanı odaklı Şekil 2-9, çalışmanın sayıltısıyla ilgili bir fikir verebilecektir:

Şekil 2

Şekil 3'te görüldüğü üzere *bok*, *gübre* sözcükleri farklı hece tabanları ve önses girişlerinde, aynı anlam alanıyla 12 adet kök dal biçimle temsil edilmektedir. Aynı bir anlam odaklı şekil üzerinde bu dal kök biçimleri vermek onların farklı kök dal biçimlerden oluştuğu anlamına gelmemelidir. Çalışmanın en başında sınırları çizilen anlam alanına bakıldığında yukarıdaki sözcük kök ve gövdelerinin tamamının birikme, yığılma, katılma vb. süreçler sonrasında oluşan varlıklar olduğu açıktır. Bilgilere ad olan sözcükler de sıradüzensel bir gelişme düzenine tabiidir. Nasıl ki *göz* sözcüğü olmadan *gözcü* sözcüğü olamayacaksa buradaki kök dal biçimler de kendi 'göz'elerine bağlıdır, bağımlıdır.

Şekil 3

Burada ise *birleş-* eyleminin 7 farklı kök dal biçimle temsil edildiği görülmektedir. Dikkat çeken nokta ise anlamın Türkçe gibi sondan eklemi bir dilde ön hecelerde değil, son hecelerde korunmasıdır. Çalışmanın başından beri dile getirdiğimiz önses girişleri sözcük kök ve gövdelerine bir anlam kazandırmaktan öte yalnızca biçimce bir değişiklik yapmaktadır. Genel bir yaklaşımla bu anlam odağındaki kök dal biçimlere bakılsa *çat-*, *bür-*, *tér-* ve hatta *bög-* eylemleri muhtemelen görmezden gelinecekti. Oysa *birleş-* eyleminin anlamına bakıldığında dikkat çeken ilk şeyin birden fazla varlığın bir araya gelmesiyle oluşan bütünlük olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu açıdan yaklaşıldığında *çat-*, *bür-*, *tér-* ve hatta *bög-* gibi eylemlerin burada olmaması için hiçbir neden yoktur.

Şekil 4

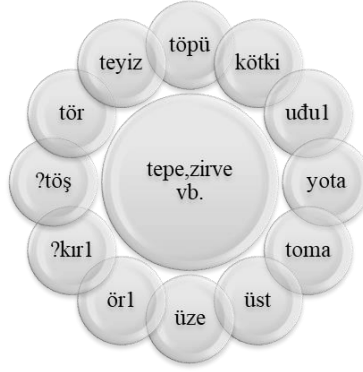
Çalışmanın yöntem başlığı altında dile getirilen koşullar çerçevesinde yapılan sözlük taramasında elde edilen kök dal biçimler Şekil 4'te verilmiştir. Yine, diğerlerinde olduğu gibi, aynı anlam alanı içerisinde ve günlük kullanım amacı açısından aynı konumda 16 sözcük biçimce başka yapılarda olmasına rağmen bu çalışmada bahsedilen yöntemle tespit edilebilmiştir. Aşağıda anlam odaklı hazırlanan diğer kök dal biçimlerde de bu durumu gözlemlemek mümkündür.

Şekil 5

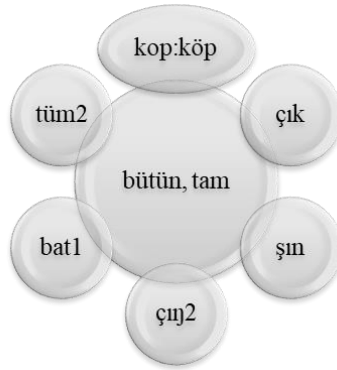
Soğan sözcüğünün kök dal biçimleri ise şu sözcüklerden oluşmaktadır. Tekrara düşmeden bu kök dal biçimlerle ilgili birkaç şey dile getirilmelidir: *sogun*, *osgun*, *kövürgen* ve *yaval?* sözcüklerinde koyu olarak vurguladığımız bölümlerin aynı kökten dallandığı görülebilmektedir. Devamındaki ek veya ekler ise, temelde, sözcüğe yeni bir biçim kazandırmanın ötesinde farklı bir işlev taşımamaktadır.

Belirli ses denklikleriyle saptanamayacak kadar karmaşık olan tepe, zirve vb. anlam alanı bağlamında ulaştığımız kök dal biçimler ise Şekil 6'da gösterilmektedir:

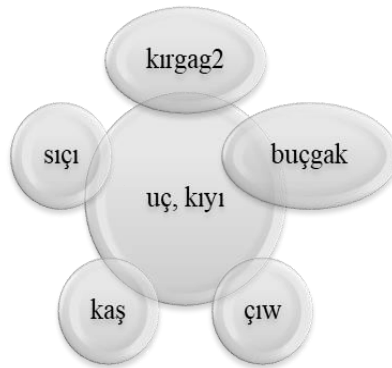
Şekil 6

Şekil 7'de aynı anlam alanının süreç içindeki değişikliklerle oluşan ayrıık bir anlamsal bağlamın kök dal biçimleri örneklendirilmektedir:

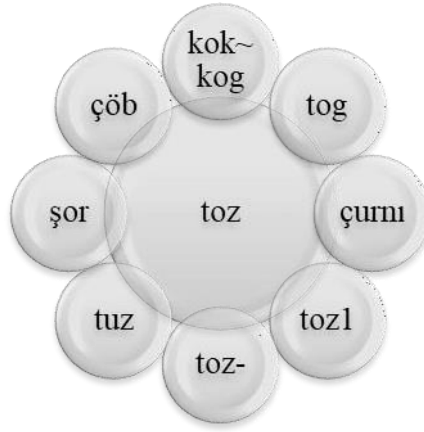

Şekil 7

Şekil 8 ve 9'da hece tabanları ve önses kesişimi sonrasında elde edilen kök dal biçimler ise şunlardır:

Şekil 8

Şekil 9

Burada, toplamda dokuz şekil üzerinden örneklendirilen kök dal biçimlerin anlam odaklı şekil sayısı artırılabilir. Şekil sayısının fazla olması sözcük kök ve gövdelerinin başka bir kökten dal kök biçimlere bölünerek oluştuğu anlamına gelmez. Ayrıca, söz konusu anlam alanındaki sözcüklerin varoluşunun ne kadar eski olduğu hakkında ipucu da verir. Yazı boyunca örneklendirilen kök dal biçimler için bir öncelik-sonralık iddiası bu çalışmanın konusu değildir. Yani, bu çalışma, şu kök dal biçimlerin hepsi şu kökten türemiştir yorumu yerine birbirine koşturulan yapıları saptamayı amaçlamaktadır. Belirli bir anlam alanı çerçevesinde elde edilen kök dal biçimlerden oluşan *Tablo 5*, farklı anlam alanlarında da yine aynı motivasyonla oluşturulabilir. Burada ilgi çekici olan bir adımsa, aynı yöntemin Ural-Altay dil ailesinde yer almayan başka bir dil üzerinde denenmesi olacaktır. Ancak bu deneme hem bu çalışmanın sınırları hem de amacı doğrultusunda ikinci bir makalenin konusu olmalıdır.

Son söz yerine: Makalenin başlığında da belirtildiği üzere çalışma bir 'yöntem denemesi'dir. Bulguları ve erişimleri eleştiriye açık olmakla birlikte alana yeni bir bakış açısı getirmesi amaçlanmıştır.

Kaynakça

- Anderson, L. B. (1987). *Adjectival morphology and semantic space*. Chicago Linguistic Society.
- Auwers, J. & Plungian, V. (1988). Modality's semantic map. *Linguistic Typology*, 2, 79-124.
- Brinton, L. J. (2000). *The Structure of Modern English*. John Benjamins Publishing Company.
- Bybee, L. J. (1985). *Morphology: A study of the relation between meaning and form*. Benjamins Press.

- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford University Press.
- Croft, W. (1991). *Syntactic categories and grammatical relations. The cognitive organization of information*. The University of Chicago Press.
- Demiryakan, D. (2019). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish'in Sözcük Yuvaları*. İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Erdal, M. (2004). *A grammar of Old Turkic*. Brill.
- Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Kişisel Yayın.
- Finch, G. (1988). *Linguistic Terms and Concepts*. Palgrave.
- Forchheimer, P. (1953). *The Category of Person in Language*. Walter de Gruyter & Co.
- François, A. (2008). Semantic maps and the typology of colexification. *Lacito (CNRS)*, 106, 106-163.
- Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü I-II*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İmer, K. et al. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Jenkins, L. (2000). *Biolinguistics Exploring the Biology of Language*. Cambridge University Press.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karaağaç, G. (2017). *Türkçe Üzerine Yazılar*. Akçağ Yayınları.
- Kocaoğlu, T. (2004). Türk ve Dünya Dillerinde Ses-Anlam Eşitliğine Dayalı Karşıt Denklikler. *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II* (pp 1985-2004). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kocaoğlu, T. (2008). Ses-Anlam Eşitlikleri Rastlantısal mı? In Çotuksöken, Y. (Ed.), *Uluslararası Dilbilim Kurultayı Bildirileri* (pp. 439-449). Maltepe Üniversitesi Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Lessing, F. D. (2017). *Moğolca-Türkçe Sözlük*. Çev. Karaağaç, G. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Liberman, A. (2007). *An Analytic Dictionary of English Etymology*. University of Minnesota Press.
- Penney, J. H. (2004). *Indo-European Perspectives*. Oxford University Press.
- Roman Jakobson, L. R. (2002). *The Sound Shape of Language*. Mouton de Gruyter.
- Schuessler, A. (2007). *ABC Etymological Dictionary*. University of Hawai'i Press.

Siddiqi, D. & Harley, H. (2016). *Morphological Metatheory*. John Benjamins Publishing Company.

Siddiqi, D. (2009). *Syntax within the Word economy, allomorphy, and argument selection in Distributed Morphology*. John Benjamins Publishing Company.

Türk Dil Kurumu (2015). Türkçe Sözlük.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Multilingual.